
SREČENOSNE » BEŠTIJE « –
SIMBOLIKA ORNAMENTALNIH
IN FIGURALNIH
UPODOBITEV NA GLASBILIH
IZ SKUŠKOVE ZBIRKE

K l a r a H r v a t i n

Glasbila kot orodje ali umetniško delo?

Danes na glasbila gledamo predvsem kot na orodja, ki proizvajajo glasbene tone ali zvoke. Zlasti v svetu evropske klasične glasbe je ta vidik glasbila v ospredju oziroma ima prvenstveno vlogo. Inštrumenti so sprva opredeljeni glede svoje kakovosti proizvodnje zvoka in s tem pridobivajo pomembnost, oblika glasbila je navadno sekundarna oziroma je pogojena ali z vplivi tehnologije ali usmerjena k temu, da pripomore k uporabnosti tega. Če se ozremo po zbirkah glasbil po muzejih, kot je Skušкова zbirka v Slovenskem etnografskem muzeju, in se odpremo tudi glasbenim svetovom drugih kultur, se nam oblikuje vprašanje o vlogi inštrumentov. Ali so ti le orodje za proizvodnjo glasbe? Etnomuzikolog Theodor C. Gräme (1930–2010) zagovarja prav nasproten proces opredelitve inštrumenta, pri katerem naj bi iz oblike glasbila, ki je simbolno pogojena, izhajal zvok. »Po vsem svetu – v legendah, obliki, izročilu, v nomenklaturi – so dokazi, da glasbila niso samo (ali predvsem) tehnološke naprave, ki so narejene samo – predvsem – za produkcijo zvoka. Dejansko je lahko tudi obratno: družba z uporabo vseh naravnih materialov in načinov izdelave, ki so na voljo, oblikuje

inštrumente po lastni simbolni preokupaciji. Kakovost zvoka je le rezultat tega procesa.«¹

Nekateri inštrumenti z uporabo določenega stila oblikovanja in simbolov presegajo glasbeno funkcijo glasbila oziroma predstavljajo druge razsežnosti tega, ki mogoče niso vezane le na zvok. Simbolizem na glasbilih ima lahko različne pomene. Japonski muzikolog Gen'ichi Tsuge (柘植元一, 1937–) razdeli simbole glede na različne vidike v pet skupin. Prva zajema antropomorfno, teriomorfno,² zoomorfno in ornitomorfno simboliko ter prav tako simboliko, izraženo z nomenklaturo različnih delov glasbil. V drugo skupino spada simbolika, ki je povezana z materiali, iz katerih je izdelan inštrument. Tretjo skupino opredeljuje simbolika v povezavi s funkcijo glasbila. V četrto spada simbolika, za katero je značilna dvojnost kot v primeru dopolnjujočih si nasprotij *yina* in *yanga*, ki skupaj tvorita celoto. Peta, zadnja skupina, tvori simboliko, ki je povezana z numerološkimi simboli.³ Glede na sistem *bayin* (八音), po katerem so v starodavni Kitajski glasbila uvrščali v osem kategorij, lahko sklepamo o prvotnem globokem simbolnem odnosu med materialom in inštrumentom, ki pa seveda ni aktualen za današnja bolj izdelana glasbila. Gre za eno od zgodnejših delitev inštrumentov, pri kateri so glasbila uvrščali po t. i. sistemu osmih zvokov (izvorov) *bayin*, po katerem so inštrumente delili glede na material, iz katerega so bili ti izdelani (kovina, kamen, glina, koža, svila, les, buča ali bambus).

V pripevku si bomo ogledali simboliko upodobitev na kitajskih glasbilih iz zbirke avstro-ogrskega pomorskega častnika Ivana Skuška ml.

¹ Theodor C. Grame, »Sounding Statues: The Symbolism of Musical Instruments,« *Expedition Magazine* 16, št. 1 (jesen 1973): 30–31.

² Gre za upodabljanje nekaterih božanstev, duhov in demonov v živalskih ali polživalskih oblikah v različnih mitologijah in kultih (v grščini pomeni »zverska podoba«). Nekateri raziskovalci ta pojav pojmujejo kot ostanek toteizma. Mednje spadajo egipčanska teriomorfna božanstva, na primer boginja Hator upodobljena v obliki krave, bog Anubis z glavo šakala in drugi. »Teriomorfizam,« *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, dostop 2. december, 2022, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60940>; M. Robič, »Vera starih Slovanov v luči primerjajoče zgodovine verstva,« *Popotnik XLVIII*, št.8 (1927), dostop 2. december, 2022, <http://staroverci.si/vera-starih-slovanov-v-luci-primerjajoce-zgodovine-verstva/>.

³ Gen'ichi Tsuge, »Bamboo, Silk, Dragon and Phoenix: Symbolism in the Musical Instruments of Asia,« *The World of Music* 20, št. 3 (1978): 13.

(1877–1947). Zbirka slovi kot ena največjih vzhodnoazijskih zbirk pri nas in edina poleg 500 različnih artefaktov vključuje tudi obsežno zbirko kitajskih glasbil, ki spadajo v obdobje zadnje mandžurske dinastije Qing (1644–1911). Prvič so bila podrobneje opisana v prispevku revije *Ars & Humanitas: Ideologije in prakse zbiranja in razstavljanja* (2020)⁴, kjer so bila tudi klasificirana po sistemu Hornbostel-Sachs.⁵ Poudarili bomo predvsem simbolne upodobitve na dveh lutnjah hruškaste oblike *pipa* (琵琶) in nizu visečih zvonov ter razmislili o tem, kaj nam upodobitve lahko povedo o inštrumentu. Prav tako se bomo vprašali o primernosti njihove umestitve glede na kategorije simbolizma na glasbilih, kot jih opredeljuje muzikolog Gen'ichi Tsuge.

Okrasitve glav glasbil *pipa* iz Skuškovske zbirke

a) Živalski motiv iz slonovine v obliki mitološke živali *qilin*

Kitajski lutnji *pipa* iz Skuškovske zbirke izstopata po bogatem okrasju, predvsem je to izrazito na glavah obeh inštrumentov. Na lutnji, ki ima telo brez zvočnih lukenj (SEM, stara inv. št. NM 18314) in je v primerjavi z drugo malo slabše ohranjena, je nazaj ukrivljena glava glasbila okrašena z osrednjim motivom iz slonovine (glej sliko 1). Gre za zelo dobro ohranjen iz slonovine izrezljan motiv enega izmed glavnih mitoloških bitij poleg zmaja, želve in feniksa, in sicer mitološkega bitja *qilin* (麒麟), čigar ime je sestavljeno iz znakov za samca *qi* in samico *lin*. Predstavlja žival z enim rogom na čelu, podobnim volčjemu ali zmajevemu, s telesom jelena, konja ali losa z luskami, repom vola in konjskimi kopiti.⁶ Pogosto je upodobljen z ognjenimi plameni. Zaradi

⁴ Glej prispevek Klara Hrvatin, »Zbirateljska kultura in razstave vzhodnoazijskih glasbil na Slovenskem: identifikacija glasbil iz Skuškovske zbirke,« *Ars & Humanitas* 14, št. 2 (2020): 119–35, <https://doi.org/10.4312/ars.14.2.119-135>.

⁵ Gre za klasifikacijo, ki inštrumente deli v pet osnovnih skupin: idiofoni, membranofoni, kordofoni, aerofoni in elektrofonni. Pri tem so upoštevani predvsem način, na katerega glasbilo tvori ton, način igranja in njegova izdelava.

⁶ Jing Pei Fang, *Symbols and rebuses in Chinese art: figures, bugs, beasts, and flowers* (Berkeley, Toronto: Ten Speed Press, 2004), 156; Charlotte Ip, »Chinese Mythology 101: Qilin (Kirin),« *localiiz*, 20. junij 2022, <https://www.localiiz.com/post/culture-local-stories-chinese-mythology-101-qilin-kirin>.

rogov in luskastega telesa bi bitje qilin zlahka zamenjali z zmajem, nas pa od tega odvrnejo njegova kopita in oblika repa. Spada v mitološko družino enorogih zveri, pojavlja pa se prav tako v mitologijah drugih kultur, na Japonskem ga poznajo kot *kirin* (麒麟), v Koreji kot *girin* ali *kirin* (기린), v Vietnamu je znan kot *ky-lan* in na Tajskem kot *gilen* (กิเลน).

Večkrat so ga zaradi enega roga enačili s samorogom, čemur pa veliko strokovnjakov nasprotuje.⁷ Pokrit je namreč z luskami, prav tako je pogosto upodobljen z dvema rogovoma namesto enega, rogovi pa včasih tudi plosko ležijo ob glavi živali in ne štrlijo stran od nje kot pri samorogu. Kot bomo lahko videli pozneje, so ta mitološki lik enačili tudi z žirafo, predvsem takrat, ko so bile te živali prvič pripeljane na Kitajsko.

Slika 1: Mitološki *qilin*, upodobljen na glavi glasbila *pipa* (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18314) (foto: Blaž Verbič, 2022).

⁷ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 60.

Spada v skupino tako imenovanih *ruishou* (瑞獸, jap. *zuijū*), kar bi lahko prevedli kot skupino »domišljajskih živali« starodavne Kitajske oziroma kot »srečenosne živali« ali tiste živali, ki so dobro znamenje ali prinašajo srečo.⁸ Poleg bitja *qilin* skupino sestavljajo tudi zmaj (*long* 龍), feniks (*feng* 鳳) in želva (*gui* 龜). Omenjene so že v kitajski legendi o stvarjenju sveta, kajti spremljale naj bi velikana Panguja, ko je ločil nebo od zemlje. Po stvarjenju sveta je »zmaj postal kralj luskastih bitij, feniks je vladal pticam, želva bitjem z oklepom in *qilin* je postal gospodar štirinožcev«.⁹ Po starodavni kitajski miselnosti se je verovalo, da če je bila cesarska vladavina uspešna in trdna v svojem vodenju, so se bitja, kot so *qilin*, pojavila kot znanilci ugodnih naravnih pojavov. Sčasoma so prevzela vlogo nosilcev simbolov, ki so oznanjali usodo naroda.¹⁰ Predvsem so imela posebno vlogo tista, ki so bila povezana s konfucijansko miselnostjo, kot so že omenjeni *qilin*, zmaji, feniksi in želve. Ločevali so jih glede na njihove zunanje značilnosti, predvsem glede na to, ali so imele luske, krila, kožuh (dlako) ali oklep, ki naj bi jim omogočali posebne moči.¹¹ Značilnost bitja *qilin* je tudi, da slovi kot vodilni med tristo šestdesetimi vrstami bitij s krznom.¹²

Bitje *qilin* prav tako najdemo v skupini svetih živali, ki tvorijo štiri simbole (*si xiang* 四象), predstavljajoč strani neba v kitajski mitologiji: modro-zeleni zmaj (*qinglong* 青龍) za vzhod, živordeči ptič (*zhuque* 朱雀) za jug, beli tiger (*baihu* 白虎) za zahod in črna želva (*xuanwu* 玄武) za sever. Imenujejo jih tudi »štirje varuhi«, »štiri ugodne zveri« ali »štirje bogovi«.¹³ Pogosto so tem štirim dodali simbol rumenega tigra (*huanglong* 黃龍), ki ga je lahko nadomestil tudi *qilin* in tako s tem zapolnili sredino. Sredina je ustrezala petemu elementu – zemlji – v petkratni konceptualni shemi (*wuxing* 五行) –, pri čemer je zmaj predstavljal les, ptica ogenj, beli tiger kovino in črna želva vodo. Ti ele-

⁸ Jun'ichi Uchiyama, *Auspicious Animas: The Art of Good Omens* (Tokio: PIE International Inc., 2020), 5–6.

⁹ Fandom, »Unicorn wiki: Qilin,« dostop 28. november, 2022, <https://karkadann.fandom.com/wiki/Qilin>.

¹⁰ Uchiyama, *Auspicious Animas*, 5.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., 104.

¹³ »Four Symbols,« Wikipedia, Wikimedia Foundation, dostop 11. november, 2022, https://en.wikipedia.org/wiki/Four_Symbols.

menti so med seboj soodvisni ter ponazarjajo stalen obstoj in obenem razvoj veselja. Poleg omenjenih kardinalnih smeri in elementov mitološka bitja predstavljajo tudi elemente drugih shem, kot so barve, letni časi, vrline in čustva.¹⁴

Pojav bitja *qilin* je navadno napovedoval skorajšnji prihod ali smrt modreca ali slavnega vladarja, perspektivnost vladarjev in uspešno administracijo, tako naj bi se pojavil samo med vladavino pametnega in pravičnega voditelja dobrohotne narave. Prvi *qilin* naj bi se pojavil na vrtu Rumenege cesarja leta 2697 pr. n. št., čez tri stoletja pa naj bi v prestolnici cesarja Yaoja pojavil par teh živali. Mogoče najznačilnejša omemba bitja *qilin* je, ko se ta prikaže Konfucijevi noseči materi, kar nakaže prihod tega velikega modreca. *Qilin* naj bi namreč materi izkašljaj ploščico iz žada, ki naj bi predstavljala težo še nerojenega otroka.¹⁵ Prav tako naj bi se *qilin* prikazal tudi Konfuciju proti koncu njegovega življenja. Prve omembe te mitološke živali pa segajo veliko dalj v preteklost. Najzgodnejšo omembo te zveri najdemo v pesmi »Lin zhi zhi« (麟之趾, »Linin prst na nogi«), ki je del *Knjige pesmi*, klasika iz obdobja zahodne dinastije Zhou.¹⁶

Prav tako *qilin* služi kot simbol za srečo in za plodnost v družini. Pri našal naj bi namreč moške potomce, ki naj bi zrastle v uspešne učenjake. Srečamo ga lahko upodobljenega na tekstilu (glej sliko 4), porcelanu (glej sliko 2), skulpturah iz kamna in drugih materialov (glej sliko 3). V pozni dinastiji Qing je služil kot dekorativen motiv na oblačilih v asociaciji z rekom »*qilin* bo poslal otroke« (麒麟送子).¹⁷ Ženske naj bi v ta namen tudi nosile srebrne amulete v njegovi obliki. Na nekaterih cesarskih oblačilih vladarja kraljestva Annam v osrednjem delu Vietnama, ki je bilo od 111 pr. n. št. do 939 n. št. pod okriljem Kitajske, naj bi bitje *qilin* nadomestilo celo nekatere zmaje.¹⁸

¹⁴ Ibid.

¹⁵ »Qilin (Chinese mythology),« Encyclopædia Britannica, dostop 28. novembra, 2022, <https://www.britannica.com/topic/qilin>.

¹⁶ Li Durrant, Stephen Durrant in David Schaberg, *Zuo tradition: Commentary on the Spring and Autumn Annals* (Seattle in London: University of Washington Press, 2016), 292.

¹⁷ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 156.

¹⁸ Ibid.

Slika 2: Posoda z mističnim bitjem *qilin* (17. st.)
(The Metropolitan Museum of Art).

Slika 3: Obtežilnik za papir v obliki bitja *qilin* iz bronca (15. st.)¹⁹
(The Metropolitan Museum of Art).

Poleg prerokovanja in zaščite vladarjev in modrecev je za te zveri tudi značilno, da zagotovijo prevoz v nebesa in nazaj ter prav tako pospremi-
mijo duše plemenitih mož nazaj v nebesa po njihovi smrti.²⁰ V konfuci-
janstvu je krepostna zver, ki je prežeta z najpomembnejšo vrlino – nprav-
nostjo *ren*. Glede na to lastnost so zelo nežne narave, po budističnem

¹⁹ V tem primeru je *qilin* upodobljen z gostimi luskami in traku podobnimi plameni, ki predstavljajo nekatere izmed posebnosti podob mitskih živali iz obdobja Ming. »Paperweight in the form of a Qilin,« *The Metropolitan Museum of Art*, dostop 3. decembra, 2022, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/713154>.

²⁰ Pomagale naj bi pri doseganju nesmrtnosti. Glej Shengyu Wang, »Cosmology, Fashion, and Good Fortune: Chinese Auspicious Ornament in the Han Dynasty (206 BC–AD 220),« (doktorska disertacija, University of Oxford, 2020), 163.

Slika 4: *Qilin* – vezenina s svilo in kovinsko nitjo na svilenem satenu (19. stoletje)
(The Metropolitan Museum of Art).

izročilu pa celo velja, da ne hodijo po travi, ampak lebdijo, da ne bi poškodovale živih bitij in rastlin, prav tako jedo le rastlinsko hrano.²¹

Obstajajo najrazličnejše različice njegove upodobitve. Kar nekaj je upodobitve bitja *qilin*, ki so nastale okrog leta 1414 ali po njem in postale znamenite. Gre za obdobje, v katerem so na Kitajsko prvič pri-

²¹ Fandom, »Unicorn wiki: Qilin.«

peljali živo žirafa, ki jo je Yongleju, tretjemu cesarju dinastije Ming, poklonil kralj Bengalije.²² Žirafa je na Kitajsko pripotovala z ekspedicijo Zheng Heja, velikega morjeplovca iz dinastije Ming, v Jugovzhodno Azijo. Mingovski dvor je poleg žiraf z iste ekspedicije dobil tudi zebre, kadila in različne druge eksotične živali.²³

Slika 5: *Slika bitja qilin, ki ga je opeval Shen Du* (畫麒麟沈度頌), dinastija Ming, približno leta 1414 (Nacionalni palačni muzej, Tajvan).

²² Uchiyama, *Auspicious Animals*, 107.

²³ Samuel M. Wilson, »The Emperor's Giraffe,« *Natural History* 101, št. 12 (december 1992): 22–25.

Ob tem dogodku je bilo narejenih veliko slavospevnih del, eden od rokopisov teh naj bi bil shranjen v Nacionalnem palačnem muzeju (National Palace Museum) na Tajvanu. Poleg tega je ohranjenih še veliko različic, zgodnejših in poznejših, eno od teh, ki naj bi jo narisal cesarjev kaligraf Shen Du (沈度, 1357–1434), lahko prav tako najdemo v istoimenskem muzeju (glej sliko 5).²⁴ Podobna dela lahko srečamo tudi na Japonskem v obdobju Edo, ko je bilo veliko zanimanja za študij medicine, živalskih in rastlinskih vrst, s čimer so živali, ki so prej obstajale samo v domišljiji, dobile realne podobe. Eden takih primerov je delo *Kirin* (*Kirin-zu* 麒麟図) zdravnika umetnika Katsuragawe Hoshūja (桂川甫週, 1751–1809).²⁵ Upodobitev bitja *qilin* na glavi glasbila *pipa* iz Skuškovke zbirke (glej sliko 2) je bližje upodobitvi te živali v delu *Kirin in feniks* (*Kirin hōō-zu* 麒麟・鳳凰図) japonskega avtorja Kanoja Michinobuja (狩野典信, 18. stol.), ki pripada šoli Kano in izkazuje tradicionalnejši slog slikanja, in prav tako upodobitvi bitja *qilin* v delu *Kirin* (*Kirin-zu* 麒麟図) Shen Nanpina 沈銓 (oz. Nanpina 南蘋), kitajskega slikarja iz časa dinastije Qing, ki je deloval tudi na Japonskem.

b) Rezbarija z motivom netopirja in simbola *shou* (壽) v obliki žezla *ruyi* (如意)

Da bi bila moč simbolike živali izrazitejša, so te pogosto upodobljene v večjem številu. Značilno je tudi, da so kitajske pismenke, s katerimi so zapisane, večkrat s svojo obliko povezane z njihovim pomenom prinašanja dobrega. Pogosto gre tudi za fonetične povezave, pri čemer se določena pismenka bere podobno kot to, kar žival simbolizira. Tak je na primer iz lesa izrezljan simbol za netopirja, ki ga lahko srečamo na drugi od dveh lutenj *pipa* (stara inv. št. NM 18315) iz Skuškovke zbirke (slika 6). Drugi znak pismenke za netopirja *fu* (蝠) je namreč enakozvočen znaku za srečo ali blaginjo *fu* (福) in tako se simbol netopirja kot prinašalec sreče pogosto pojavlja kot okras ali motiv za prinašanje sreče.

²⁴ Muzej umetnosti v Philadelphiji hrani podobno različico. Več v James C. Y. Watt, »The Giraffe As the Mythical Qilin in Chinese Art: A Painting and a Rank Badge in the Metropolitan Museum,« *Metropolitan Museum Journal* 43 (2008): 111–114, <https://www.jstor.org/stable/25699088>.

²⁵ Uchiyama, *Auspicious Animals*, 100–104.

Poleg sreče predstavlja »dolgo življenje, bogastvo, visok status, zdravje, ohranjanje družinske linije«. ²⁶

Lahko nastopa skupaj z drugimi simboli, kot so oblaki, breskve, kovanci ipd., in glede na to spremeni svoj pomen. Prav tako je lahko upodobljen v večjem številu, v različnih barvah in položajih. ²⁷ Na glavi glasbila leseno izrezljan motiv netopirja spremlja pismenka *shou* (壽) (slika 6). Pogosto srečamo simbol *shou* skupaj s petimi netopirji, kar označuje željo za pet blagoslovov (ljubezen do kreposti, dolgo življenje, zdravje, bogastvo in mirno smrt) s poudarkom na dolgoživost. ²⁸ V našem primeru gre za simbol netopirja skupaj s simbolom *shou*, čeprav lahko na osrednjem delu glasbila najdemo mesta s stilizirano obliko netopirjevih kril, tako na vratu inštrumenta kot tudi na spodnjem delu ob vzhodu tega (predelu, imenovanem strunik). Prav tako lahko najdemo stilizirano obliko netopirjevih kril na prej omenjenem glasbilu *pipa*, ki ga krasi *qilin* iz slonove kosti (glej sliko 7). Simbol *shou* lahko nastopa tudi samostojno. Njegov pomen lahko povezujemo s konfucijanstvom – predstavlja modrost, ki pride s starostjo – in daoizmom, v katerem se povezuje z večnim iskanjem nesmrtnosti. V obdobju Jiajing (1522–1566) se je oblikovala tudi različica tega vzorca v obliki upognjenega drevesa. ²⁹

Za motiv na glavi inštrumenta je tudi značilno, da je narejen v obliki kitajskega talismana za srečo, žezla (*ruyi* 如意), ki je pogost motiv v azijski umetnosti. Gre za ukrivljen okrasni predmet, ki služi kot obredno žezlo v kitajskem budizmu ali kot talisman, ki simbolizira moč in srečo v kitajski folklori. ³⁰ Kot predmet darovanja je postal priljubljen predvsem v obdobju dinastije Qing, glava žezla *ruyi* kot robni motiv na porcelanu in rezbarijah pa se je zlasti uporabljala v obdobju dinastij Ming in Qing, ³¹ kar tudi sovpada z domnevnim časom izdelave obravnavanega glasbila (obdobje Qing). Zelo lep primer

²⁶ Uchiyama, *Auspicious Animals*, 128.

²⁷ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 21.

²⁸ Williams C. Alfred Speed, *Outlines of Chinese symbolism and art motives: an alphabetical compendium of antique legends and beliefs, as reflected in the manners and customs of the Chinese* (New York: Dover Publications Inc., 1976), 35; Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 21.

²⁹ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 170.

³⁰ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 164.

³¹ *Ibid.*, 165.

inštrumenta *pipa* z motivom netopirja na glavi tega iz obdobja Ming lahko najdemo v Metropolitanskem muzeju umetnosti (Metropolitan Museum of Art) v New Yorku, tako glasbilo iz obdobja Qing pa hrani Muzej uporabne umetnosti in znanosti (Museum of Applied Arts and Science) v Sydneyju.³²

Slika 6: Motiv na glavi inštrumenta z motivom netopirja in simbola *shou* (Skušškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18315) (foto: Blaž Verbič, 2022).

³² Glej »Pipa,« The Metropolitan Museum of Art, dostop 8. decembra, 2022, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/503651>; »Lute or pipa by Jin Shang,« Museum of Applied Science and Art, dostop 8. decembra, 2022, <https://collection.maas.museum/object/19347>.

Slika 7: Intarziya iz slonovine v obliki netopirja, ki jo lahko najdemo na obeh inštrumentih *pipa* (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18314) (foto: Blaž Verbič, 2022).

Upodobitve motiva zmaja, simbola *fu* (福) in *shou* (壽) na nizu sedmih visečih bakrenih zvonov

Zmaj je eno najpomembnejših bitij, ki so bila že zelo zgodaj upodobljena na kitajskih predmetih. V liku zmaja so združene lastnosti različnih živali, imel naj bi »rogove jelena, glavo kamele, oči demona (ali zajca), vrat kače, trebuh školjkaste pošasti, luske krapa, kremplje orla, šape tigra, ušesa vola«. ³³ Tako uteleša skupek fizičnih značilnosti devetih živalih, ki odlikujejo njegovo podobo in izvirnost njegovega simbola, ki je postal sinonim za cesarja in spada v skupino cesarjevih dvanajstih okraskov (*shier zhang* 十二章; glej sliko 8) – starodavnih kitajskih

³³ Fang, *Symbols and Rebus in Chinese Art*, 60; Uchiyama, *Auspicious Animals*, 46.

simbolov in vzorcev. Ob zmaju so tu še simboli sonca s trinožno vrano (sonce) in lune z luninim zajcem (luna), ki predstavljata dopolnjujoči si nasprotji, zvezde (sreča, blaginja, dolgoživost), gore (stabilnost), fa-zana (prefinjenost in mir), glave sekire (pogum, odločnost, pravičnost), ognja, daritvene skodelice *zongyi* (predanost in zvestobo), simbola *fu* (亞), ki ponazarjata dve živali s hrbtom skupaj (sposobnost jasnega razlikovanja med pravim in napačnim), alge (čistost in svetost), in riževega zrnja (hrana, uspešnost).

Slika 8: Ilustracija dvanajstih cesarjevih simbolov, ki so dokumentirani v *Zapisih velikega zgodovinarja* (zgodnje 1. st. pr. n. št.) in med katerimi lahko najdemo zmaja.

Odlikuje ga enainosemdeset lusk, število katerih sovпада s tradicionalnim kitajskim in daoističnim praznikom *chong yang jie* ali »praznikom dvojne devetice«, saj se praznuje na 9. dan 9. lunarnega meseca, ki je numerično dober datum. Prazovanje tega praznika obstaja že od obdobja vzhodne dinastije Han. Prvotna oblika zmaja naj bi bila božan-

ska pošast Kui, ki naj bi ljudi rešila od njihovih želja.³⁴ Zmaj ponazarja božanstvo in moč in je varuh bogastva.³⁵ Dosegal naj bi tako nebo kot tudi zemljo in ljudem prinašal dež, ki omogoči uspešen pridelek. V času suše naj bi izdelovali podobe zmaja iz gline in mu darovali, da bi s tem priklicali dež.³⁶ Tako naj bi za klicanje dežja častil zmaja kitajski pisec Dong Zhongshu (董仲舒, 179–104 pr. n. št). Tudi v poznejših obdobjih naj bi se tako verovanje nadaljevalo. V času dinastij Tang in Song so, na primer, med sušo s kamnitimi ploščicami, graviranimi s posebnimi prošnjami, ki so jih vrgli v reke ali jezera, prosili zmaje za dež.³⁷ Poleg opredelitve zmaja kot svete zveri in simbola, ki prinaša srečo, je ta tudi simbol za cesarja in njegove oblasti.³⁸

Slika 9: Viseči bakreni zvoni z motivi zmaja, obešeni v bivalnem prostoru Ivana Skuška ml. in njegove žene Marije Skušek (rojene Tsuneko Kondō Kawase) (Skuškova zbirka, SEM).

³⁴ Uchiyama, *Auspicious Animals*, 46.

³⁵ Fang, *Symbols and Rebuses in Chinese Art*, 60.

³⁶ Bates, *All about Chinese Dragons*, 18–19.

³⁷ Bates, *All about Chinese Dragons*, 17.

³⁸ Uchiyama, *Auspicious Animals*, 46.

Najzgodnejše upodobitve zmajev naj bi bile sicer z dvema krempljema, medtem ko upodobitve s tremi kremplji prevladujejo od obdobja Tang (618–907) in se nadaljujejo skozi obdobje Song (960–1279), kar je vidno na vazah, izkopanih iz grobnic iz omenjenega obdobja. Prav tako se je nadaljevala ista tradicija do obdobja mongolske dinastije Yuan (1271–1368).³⁹ Sočasno je postal priljubljen t. i. zmaj *mang* (蟒)⁴⁰ s štirimi kremplji, verjetno zaradi njegove asociacije s številom štiri oz. štirimi bitji ali zvermi (*si shou* 四獸) – poleg zmaja so to želva, rumena ptica in beli tiger, ki skupaj tvorijo jedro kitajske mitologije in predstavljajo štiri nebesne simbole, od katerih vsak varuje smer kompasa. Da bi prekinil prejšnjo tradicijo in se ognil vsemu, kar je bilo povezano z mongolskimi osvajalci, je prvi cesar dinastije Ming (1368–1644) uvedel zmaja s petimi kremplji, imenovanega *long* (龍).⁴¹ Prav tako je bil verjetno vzrok za menjavo simbolni pomen števila pet, ki predstavlja osnovne elemente sheme *wuxing* – zemlja, voda, ogenj, les, kovina.⁴² Zmaja s petimi kremplji je vpeljal kot emblem cesarske oblasti, kar je potem postalo običaj tudi za naslednje cesarje dinastije Ming, medtem ko so bili zmaji s tremi in štirimi kremplji rezervirani za nižje stopnje uradništva.

Navadnemu ljudstvu in tudi nižjim družbenim slojem naj ne bi bilo dovoljeno uporabljati zmaja s petimi kremplji. Zmaj s petimi kremplji je zelo natančno upodobljen na kitajskem dvornem moškem oblačilu *changshan* (長衫) iz dinastije Qing, ki si ga lahko ogledamo v Slovenskem etnografskem muzeju. O njegovih ornamentih, simbolih in pomenih teh je izčrpen prispevek pripravila Pavla Štrukelj v *Slovenskem etnografu* (1965–66), v njem pa je jasno izrazila tudi željo po analiziranju posameznih umetnin iz Skuškovske zbirke.⁴³

Upodobitev zmaja na visečih bakrenih zvonovih je na vsakem od sedmih zvonov motivno identična. Čez celotno zunanjo površino zvo-

³⁹ Bates, *All about Chinese Dragons*, 20.

⁴⁰ Chun-Sun Park in Jae-Im Kim, »Ch'ing Dragon Robes,« *Journal of the Korean Society of Costume* 50, št. 3 (2000): 59.

⁴¹ Bates, *All about Chinese Dragons*, 20.

⁴² Ibid.

⁴³ Glej Pavla Štrukelj, »Kitajski dvorni moški kaftan,« *Slovenski etnograf* 18/19 (1965/66): 57–72.

nov se razprostira klasična podoba zmaja, ki ima dolgo telo v obliki kače, ki mu zlahka sledimo od glave z izrazitimi očmi, tipalkami in repom. Telo je v celoti prekrito z luskami, vidni so tudi močni kremplji, čeprav je težko razločiti, koliko jih je. Motiv zmaja dopolnjujeta dva simbola. Prvi, znak *fu* (福), ki predstavlja »bogastvo« ali »srečo«, je postavljen pred podobo zmaja. Drugi, znak *shou* (壽), ki predstavlja »dolgoživost« in ima prav tako kot *fu* številne mogoče oblike zapisa, je upodobljen čez telo zmaja in postavljen na nasprotni strani znaka *fu*. Srečenosna motiva v obliki pismenk se pogosto pojavljata skupaj, predvsem v rojstnodnevnih željah, ter poleg znakov *lu* (祿, »položaj, uspeh, plača in bogastvo«) in *xi* (喜, »veselje, sreča«) spadata v skupino štirih srečenosnih motivov.⁴⁴

Slika 10: Bakreni viseči zvonovi z motivi zmaja (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18481) (foto: Blaž Verbič, 2022).

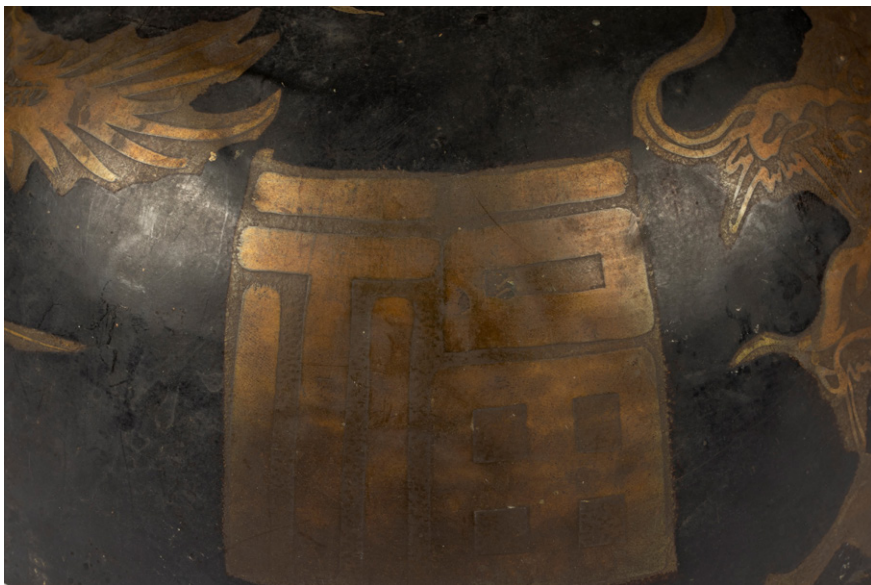
⁴⁴ Xuxiao Wang, »Lucky Motifs in Chinese Folk Art: Interpreting Paper-Cut from Chinese Shaanxi,« *Asian Studies* 1, št. 2 (2013): 125, <https://doi.org/10.4312/as.2013.1.2.125-143>.

Slika 11: Posamezen bakren viseči zvon z motivom zmaja z vrha (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18481) (foto: Blaž Verbič, 2022).

Slika 12: Zmaj kot osrednja ornamentalna okrasitev zvonov (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18481) (foto: Blaž Verbič, 2022).

Sliki 13 in 14: Zmaj, upodobljen skupaj s simbolom *fu* (zgoraj) in simbolom *shou* (spodaj) (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18481) (foto: Blaž Verbič, 2022).

Srečenosne »beštije« v spremstvu srečenosnih pismenk kot osrednji motiv na glasbilih

Pri poudarjeni simboliki na glasbilih, ki smo si jo ogledali, prevladuje živalska motivika – predvsem gre za upodobitve srečenosnih, bajeslovnih bitij, kot sta zmaj in *qilin* – dve od štirih iz skupine iz t. i. srečenosnih zveri *ruishou* –, in upodobitev netopirja, tako figurativna kot ornamentalna. Simbolika netopirja spada v skupino simbolov, ki kažejo fonetične povezave z znanilci sreče. Pismenka za netopirja *fu* (蝠) je namreč enakozvočna znaku za srečo *fu* (福). Tako v primeru upodobitve zmaja kot rezbarije iz lesa v obliki netopirja nastopajo skupaj s srečenosnimi živalmi tudi motivi v obliki srečenosnih kitajskih pismenk *fu* (福) – simbola za srečo – in *shou* (壽) – simbola za dolgoživost.

Predvsem na upodobitvi bitja *qilin* na glavi inštrumenta *pipa* (Skuškova zbirka, SEM, stara inv. št. NM 18314) bi lahko glede na uporabnost podobnega motiva na glasbilih določili, da gre za enega od tako imenovanih devetih sinov zmaja (*long sheng jiu zi* 龍生九子), ki velja za eno od najbolj razširjenih tem v kitajskem simbolizmu živali ter jo pogosto srečamo v arhitekturi, dekorativni in uporabni umetnosti. Natančneje, lahko bi šlo za dekorativni motiv enega od teh devetih zmajskih sinov, zmaja *qiu niu* (囚牛), ki je navadno upodobljen na glavah glasbil. Običajno ima rumeno glavo in rogove, obožuje glasbo in je najkrotkejši med vsemi t. i. »sinovi zmaja«. Zaradi teh značilnosti je bil pogosto upodobljen na glavah inštrumentov, kot sta *erhu* 二胡 in *huqin* 胡琴, na tristrunskem glasbilu *qin* 琴 ljudstva Bai, inštrumentu *yueqin* 月琴 ljudstva Wu in nekaterih glasbilih Tibetancev.⁴⁵ Okraševanje glave inštrumentov, ki se je ohranilo vse do danes, naj bi bilo domena nomadskih ljudstev, zlasti okraševanje z bikom ali konjem, kasneje pa se je uvedlo tudi na Kitajskem, in sicer v obdobju Tang pri dvostrunskem inštrumentu *huqin*. Pozneje, v obdobju mongolske dinastije Yuan, naj bi bikovo glavo zamenjala konjska, v obdobju Ming pa zmajeva.

Okrasitev z bitjem *qilin* je verjetneje redkejša kot upodobitev netopirja, ki jo lahko najdemo kar na nekaj inštrumentih *pipa* iz poznega

⁴⁵ Nadezhada, Somkina. »Cultural hybridization: Nine Offspring of Chinese Dragon: The Origin and Cultural Impact,« *International Journal of Professional Science* 1 (2022): 18.

obdobja Ming in obdobja Qing, prav tako je razvidna z nekaterih fotografij iz Kitajske iz obdobja proti koncu 19. stoletja.⁴⁶ Upodobitev netopirja na glasbilu sovпада tudi z dejstvom, da je v obdobju dinastij Ming in Qing uprizorjanje netopirjev postalo vse bolj priljubljeno.

Pomenska večplastnost simbolov kot odgovor na Tsugejevo klasifikacijo simbolov na glasbilih

Simbolizem na glasbilih ima lahko različne pomene, ki bi jih težko uvrstili le v določeno skupino simbolov na inštrumentih, predlaganih s strani muzikologa Gen'ichija Tsugeja. Simboli, ki smo si jih ogledali v tem prispevku, bi najbolje sovpadali s prvo skupino simbolizma – zoomorfizmom. Simbolika, ki je vidna na delih glasbil, namreč zajema umetnost, za katero je značilna uporaba živali kot vidni motiv, včasih poimenovan tudi »živalski slog«. Tudi avtor delitve simbolov v določene skupine se zaveda pomena simbolov na različnih ravneh in poudarja, da ima vsak simbol več pomenov in da ga je večkrat težko razložiti le z določenega vidika.⁴⁷

Že z zgodnjo razdelitvijo inštrumentov po metodi osmih zvokov *bayin*, ki so jo vzpostavili učenjaki dinastije Zhou (1046–221 pr. n. št.), lahko opazimo povezanost in dopolnjevanje med sistemom klasifikacije materialov, iz katerih so narejena glasbila (kovin, kamen, glina, koža, svila, les, buča in bambus), s sistemom kozmološke skladnosti z osmimi trigrami in točkami kompasa,⁴⁸ kar pomeni, da so bili inštrumenti že v osnovi simbolno večplastno povezani s celotnim stvarjenjem. »Inštrumenti, izdelani iz vsakega od teh osmih materialov, so nadzorovali enega od plesov, ki se izvajajo med obredi, kar bi lahko spodbudilo enega od osem vetrov, ki izvirajo iz vsake od osmih točk kompasa, prikazanih v diagramu. Osemdelni koncept glasbe in inštrumentov je bil tako

⁴⁶ Takih je na primer kar nekaj primerkov glasbila pipa iz muzeja Metropolitan Museum of Art in nekaj primerkov iz muzeja Horniman Museum & Gardens. Prav tako je pogostnost motiva razvidna s fotografij arhiva fotografa Lai Afonga (c.1839–1890) in drugih.

⁴⁷ Tsuge, »Bamboo, Silk, Dragon and Phoenix,« 19.

⁴⁸ Emanuela Montanič, »Kitajska tradicijska glasbila: komentiran prevod knjige *Predstavitev kitajskih tradicijskih glasbil*« (diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, 2013), 27.

del koledarskega sistema, vremena, letnih časov in celo kozmologije.«⁴⁹ Prav tako je bil združen simbolizem tonskega sistema, ki je odseval binarni filozofski koncept jin in jang.⁵⁰

Simboli na inštrumentih, predvsem tradicionalnih, imajo v kontekstu kitajske glasbe dolgo zgodovino. Upodobitve živali na glasbilih, tako resničnih kot mitoloških, v povezavi s čaščenjem prednikov, najdemo kot razširjeno prakso že v obdobju dinastije Shang (1554–1045). Pomeni simbolov so se sčasoma spreminjali oziroma pridobivali večplasten pomen tudi glede na osnovne religije – konfucijanstvo, daoizem in budizem. Prav tako velja poudariti koncept značilnosti podob posamezne kulture v nekem obdobju (»cultural imagery«⁵¹), s katerim je prepletena estetika kitajske glasbe. Glasba mora biti povezana s »stariimi legendami, zgodovinskimi dogodki, elementi iz narave, določenim čustvenim stanjem ali lastnostmi mističnih živali«⁵², kar prav tako odločilno vpliva na simbole na glasbilih, številni med njimi pa so v »simbolični« obliki na modernejših inštrumentih preživeli vse do danes.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru projekta *Osiroteli predmeti: obravnava vzhodnoazijskih predmetov izven organiziranih zbirateljskih praks v slovenskem prostoru* (2021–2024) (št. J6-3133) ter programske skupine *Azijski jeziki in kulture* (št. P6-0243), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Za pomoč in podporo pri raziskovanju in fotografiranju motivov na glasbilih bi se rada iskreno zahvalila Ralfu Čeplaku Mencinu, kustosu v Slovenskem etnografskem muzeju, in Blažu Verbiču, kustosu dokumentalistu in fotografu. Prav tako iskrena zahvala urednici Poligrafov Heleni Motoh za potrpežljivost in napotke pri pisanju prispevka.

⁴⁹ »An exhibition of Chinese musical instruments and artefacts: musical continuity from antiquity to the present,« *The music archive of Monash University*, 20. september 2018, 2, https://www.monash.edu/__data/assets/pdf_file/0003/2443809/2018d-Exhibition_Musical-Instruments-of-China-Catalogue.pdf.

⁵⁰ Montanič, »Kitajska tradicijska glasbila,« 20–21.

⁵¹ Alan Robert Thrasher, *Chinese musical instruments* (New York: Oxford University Press, 2000), 34.

⁵² Ibid.

Bibliografija

“An exhibition of Chinese musical instruments and artefacts: musical continuity from antiquity to the present.” *The music archive of Monash University*, 20. september 2018. https://www.monash.edu/__data/assets/pdf_file/0003/2443809/2018d-Exhibition_Musical-Instruments-of-China-Catalogue.pdf.

Bates, Roy. *All about Chinese Dragons*. Peking: China History Press, 2007.

Chun-Sun Park, Jae-Im Kim. »Ch’ing Dragon Robes.« *Journal of the Korean Society of Costume* 50, št. 3 (2000): 59–72.

Durrant, Li, Stephen Durrant, in David Schaberg. *Zuo tradition: Commentary on the Spring and Autumn Annals*. Seattle in London: University of Washington Press, 2016.

Fandom. »Unicorn wiki: Qilin.« Dostop 28. novembra 2022. <https://karkadann.fandom.com/wiki/Qilin>.

Fang, Jing Pei. *Symbols and rebuses in Chinese art: figures, bugs, beasts, and flowers*. Berkeley, Toronto: Ten Speed Press, 2004.

Grame, Theodore C. »Sounding Statues: The Symbolism of Musical Instruments.« *Expedition Magazine* 16, št. 1 (Autumn 1973): 30–39.

Hrvatín, Klara. »Zbirateljska kultura in razstave vzhodnoazijskih glasbil na Slovenskem: identifikacija glasbil iz Skuškovske zbirke.« *Ars & Humanitas* 14, št. 2 (2020): 119–35. <https://doi.org/10.4312/ars.14.2.119-135>.

Ip, Charlotte. »Chinese Mythology 101: Qilin (Kirin).« *localiiz*, 20. junij 2022. <https://www.localiiz.com/post/culture-local-stories-chinese-mythology-101-qilin-kirin>.

»Lute or pipa by Jin Shang.« Museum of Applied Science and Art. Dostopano 8. decembra 2022. <https://collection.maas.museum/object/19347>.

Montanič, Emanuela. »Kitajska tradicijska glasbila: komentiran prevod knjige Predstavitev kitajskih tradicijskih glasbil.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, 2013.

»Paperweight in the form of a Qilin.« *The Metropolitan Museum of Art*. Dostop 3. decembra 2022. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/713154>.

»Pipa.« The Metropolitan Museum of Art. Dostop 8. decembra 2022. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/503651>.

Qiang, Xi. *Chinese music and musical instruments*. Šanghaj: Shanghai Press, 2011.

»Qilin (Chinese mythology).« Encyclopædia Britannica. Dostop 28. novembra 2022. <https://www.britannica.com/topic/qilin>.

Robič, M. »Vera starih Slovanov v luči primerjajoče zgodovine verstva«, *Popotnik* XLVIII, št.8 (1927). Dostop 2. decembra 2022. <http://staroverci.si/vera-starih-slovanov-v-luci-primerjajoce-zgodovine-verstva/>.

Somkina, Nadezhada. »Cultural hybridization: Nine Offspring of Chinese Dragon: The Origin and Cultural Impact.« *International journal of Professional Science* 1 (January 2022): 16–24.

Štrukelj, Pavla. »Kitajski dvorni moški kaftan.« *Slovenski etnograf* 18/19 (1965/66): 57–72.

Thrasher, Alan Robert. *Chinese musical instruments*. New York: Oxford University Press, 2000.

Tsuge, Gen'ichi. »Bamboo, Silk, Dragon and Phoenix: Symbolism in the Musical Instruments of Asia.« *The World of Music* 20, št. 3 (1978): 10–23.

»Teriomorfizam.« *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostop 2. decembra 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60940>.

Uchiyama, Jun'ichi. *Auspicious animals: The art of good omens*. Tokio: PIE International Inc., 2020.

Wang, Shengyu. »Cosmology, Fashion, and Good Fortune: Chinese Auspicious Ornament in the Han Dynasty (206 BC–AD 220).« Doktorska disertacija, University of Oxford, 2020.

Wang, Xuxiao. »Lucky Motifs in Chinese Folk Art: Interpreting Paper-Cut from Chinese Shaanxi.« *Asian Studies* 1, št. 2 (2013): 125–43. <https://doi.org/10.4312/as.2013.1.2.125-143>.

Watt, James C. Y. »The Giraffe As the Mythical Qilin in Chinese Art: A Painting and a Rank Badge in the Metropolitan Museum.« *Metropolitan Museum Journal* 43 (2008): III–II4.

Williams, C. Alfred Speed. *Outlines of Chinese symbolism and art motives: an alphabetical compendium of antique legends and beliefs, as reflected in the manners and customs of the Chinese*. New York: Dover Publications Inc., 1976.

Wilson, Samuel M. »The Emperor's Giraffe.« *Natural History* 101, št. 12 (december 1992): 22–25.